

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Хімічний факультет
Кафедра фізичної хімії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана/директора
з навчальної роботи
Павленко В.О.

« 8 » 05 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ФІЗИЧНА ХІМІЯ
МІЖФАЗНИХ ЯВИЩ**

для студентів

галузі знань	10 Природничі науки
спеціальність	102 Хімія
освітній рівень	“магістр”
освітня програма	Хімія
вид дисципліни	вибіркова

Форма навчання **денна**
Навчальний рік **2019/2020**
Семестр **II**
(II семестр програми підготовки за ОР «магістр»)
Кількість кредитів ECTS **4 кредити**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**
Форма заключного контролю **іспит**

Викладач: **Олексенко Людмила Петрівна**

Пролонговано: на **2020/2021** н.р. _____ (_____) «__» _____ 20__ р.

на **2021/2022** н.р. _____ (_____) «__» _____ 20__ р.

КИЇВ – 2019

Розробник: **Олексенко Людмила Петрівна, проф., д.х.н., проф.**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри фізичної хімії

(Фрицький І.О.)

Протокол № 7 від 9. 04. 2019 року

Схвалено науково - методичною комісією хімічного факультету

Протокол № 4 від "8" травня 2019 року

Голова науково-методичної комісії _____ (Роїк О. С.)

« 8 » травня 2019 року

Протокол № .....від "....." 20__ року

Голова науково-методичної комісії _____ (Роїк О. С.)

« ____ » _____ 20__ року

Протокол № .....від "....." 20__ року

Голова науково-методичної комісії _____ (_____)

« ____ » _____ 20__ року

1. Мета дисципліни – ознайомлення студентів з теоретичними основами поверхневих явищ, що відбуваються на поверхні поділу між фазами у гетерогенних системах та надання фундаментальних знань з основних розділів фізичної хімії поверхневих явищ з метою їх подальшого застосування на практиці, ознайомлення із сучасними напрямками й методами досліджень і вироблення навичок застосування цих знань.

2. Попередні вимоги до опанування навчальної дисципліни:

- 1. Знати фізику, вищу математику та фізичну хімію на рівні бакалавра за спеціальністю «Хімія».*
- 2. Знати умови реалізації рівноважного стану у гетерогенних системах.*
- 3. Володіти практичними навичками роботи на базових лабораторних установках при фізико-хімічних дослідженнях на рівні бакалавра за спеціальністю «Хімія».*
- 4. Мати знання з основних сучасних фізико-хімічних методів дослідження на рівні бакалавра за спеціальністю «Хімія».*

3. Анотація навчальної дисципліни.

В рамках курсу "Фізична хімія міжфазних явищ" розглядаються основні розділи хімії поверхневих явищ, уявлення про поверхневий шар, основи термодинамічного описання систем з поверхневим шаром, природу і реальну структуру поверхні твердого тіла, явища, які спостерігаються на поверхнях поділу рідина – газ і тверде тіло – газ; моделі ідеального шару адсорбату на поверхні твердого тіла, що базуються на рівнянні ідеального двовимірного газу і двовимірного аналога рівняння Ван дер Ваальса; основні теорії полімолекулярної адсорбції; сучасні фізико-хімічні методи дослідження поверхні адсорбентів і каталізаторів, які необхідні для дослідження структурно-адсорбційних властивостей, пористості і питомої поверхні твердих тіл та розуміння природи явищ на поверхні поділу фаз.

4. Завдання (навчальні цілі): навчити розуміти теоретичні основи міжфазних явищ та експериментальні підходи до їх вивчення з метою подальшого обґрунтованого вибору експериментальних методів їх дослідження; дати термодинамічне описання гетерогенних систем з поверхневим шаром в них; навчити одержувати інформацію про структурно-адсорбційні характеристики твердих тіл при використанні різноматнітних методів; навчити одержувати інформацію про пористість адсорбентів на підставі аналізу їх адсорбційно-десорбційних властивостей; сформувати практичні навички для використання сучасного устаткування та теоретичних адсорбційних моделей.

5. Результати навчання за дисципліною:

Код	Результат навчання	Форми викладання і навчання	Методи оцінювання поточний контроль (активність під час лабораторних робіт ПтК-1 та контроль самостійної роботи ПтК-2), підсумковий контроль ПсК	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
1. Знання				
1.1	Знати сучасні теорії описання поверхневих явищ, що відбуваються на поверхні поділу фаз у гетерогенних системах	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	10
1.2	Знати основні фізико-хімічні причини виникнення між-фазних явищ, їх залежність від зовнішніх факторів та особливостей стану і властивостей поверхні	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	10
1.3	Знати основні експериментальні фізико-хімічні методи дослідження стану поверхні твердих речовин та матеріалів	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	10
1.4	Знати сучасні та класичні методи вимірювання питомої поверхні адсорбентів та каталізаторів	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	10
1.5	Знати методи розрахунку пористості твердих тіл та підходи обробки результатів адсорбційно-десорбційних експериментів	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	10
2. Вміння				
2.1	Застосовувати отримані знання для вирішення якісних та кількісних задач для нових синтезованих твердих тіл	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	10
2.2	Планувати, організовувати та проводити лабораторні дослідження адсорбційних властивостей речовин та матеріалів з використанням сучасних контрольно-вимірювальних приладів	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	5

2.3	Здійснювати систематизацію та критичний аналіз даних адсорбційних досліджень	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	5
2.4	Вміти інтерпретувати та відтворювати результати експерименту.	лекції, лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	5
3. Комунікація				
3.1	Використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для збору, аналізу, обробки та інтерпретації експериментальних даних; володіти навичками публічної мови та ведення дискусії з колегами та цільовою аудиторією	лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	5
3.2	Здатність виконувати передбачені навчальною програмою завдання у співпраці з іншими виконавцями	лабораторні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	5
4. Автономність та відповідальність				
4.1	Вміти самостійно фіксувати, аналізувати та інтерпретувати експериментальні дані, що стосуються структурно-адсорбційних властивостей твердих тіл; уміти вчитись самостійно для безперервного професійного розвитку	лабораторні, самостійні	ПтК-1, ПтК-2, ПсК	5
4.2	Приймати обґрунтовані рішення, нести відповідальність за виконання експериментів, власні судження та результати	лабораторні, самостійні	ПтК-2, ПсК	5
4.3	Дотримуватися правил наукової етики в процесі критичної обробки наявної та створенні нової інформації у галузі фізичної хімії міжфазних явищ	лабораторні, самостійні	ПтК-2, ПсК	5

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни (РНД) із програмними результатами навчання (ПРН):

Програмні результати навчання (назва)	Результати навчання дисципліни (код)													
	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	2.1	2.2	2.3	2.4	3.1	3.2	4.1	4.2	4.3
Знання														
Знати сталі наукові концепції та сучасні теорії хімії, а також фундаментальні основи суміжних наук.	+	+				+							+	
Знати та розуміти основні факти, концепції, принципи і теорії, що стосуються предметної області, опанованої у ході магістерської програми.	+	+				+	+	+					+	
Знати методи синтезу та аналізу хімічних сполук.	+			+			+	+						
Знати методи комп'ютерного моделювання структури, параметрів і динаміки хімічних систем	+	+	+	+					+				+	
Знати методологію та організації наукового дослідження	+	+	+	+	+			+						
Знати іноземну мову на рівні B2									+	+	+	+	+	
Знати методологію процесів навчання й виховання, а також передові методи формування навичок організації самостійної роботи														
Уміння														
Застосовувати отримані знання і розуміння для вирішення якісних та кількісних задач незнайомої природи.						+	+							
Вміти ясно і однозначно донести результати власного дослідження до фахової аудиторії та/або нефаківців.										+	+			
Здійснювати систематизацію та критичний аналіз даних.	+												+	
Планувати, організовувати та здійснювати експериментальну роботу самостійно та автономно.	+						+	+						
Проводити лабораторні процедури з використанням сучасних контрольно-вимірювальних приладів.														
Виконувати обробку результатів досліджень з використанням спеціального програмного забезпечення.						+								
Обирати адекватні поставленій задачі методи комп'ютерного моделювання структури, параметрів і динаміки хімічних систем.							+							

Використовувати інформаційно-комунікаційні технології для вирішення загальних професійних задач.																	
Представляти науковий та практичний матеріал в письмовій та усній формах.													+	+			
Представляти результати досліджень англійською мовою	+												+	+	+	+	
Перекладати фахову літературу та розуміти наукові тексти хоча б однією іноземною мовою.										+	+	+	+	+	+	+	
Працювати самостійно або в групі, отримати результат у межах обмеженого часу з наголосом на професійну сумлінність та наукову доброчесність													+	+	+	+	
Складати технічне завдання до проекту, розподіляти час, організовувати свою роботу, складати звіт																	
Здійснювати моніторинг та аналіз наукових джерел інформації та фахової літератури.	+															+	
Використовувати набуті знання та компетенції з хімії для вирішення прикладних задач										+							
Аналізувати наукові проблеми та пропонувати їх вирішення на абстрактному рівні шляхом декомпозиції їх на складові, які можна дослідити окремо.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Інтерпретувати експериментально отримані дані та співвідносити їх з відповідними теоріями в хімії.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Комунікація																	
Володіти навичками публічної мови та ведення дискусії з колегами та цільовою аудиторією.														+	+	+	+
Працювати в міждисциплінарній команді, мати навички міжособистісної взаємодії з урахуванням етичних норм.							+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології для спілкування, обміну та інтерпретації даних.										+	+	+	+	+	+	+	
Автономія та відповідальність																	
Оцінювати ризики у професійній діяльності та здійснювати запобіжні дії.	+														+	+	+
Брати на себе відповідальність за виконання експериментів.	+														+	+	+
Діяти соціально та громадянсько свідомо на основі етичних міркувань.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Уміти вчитись самостійно для безперервного професійного розвитку.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Приймати обґрунтовані рішення, нести відповідальність за власні судження та результати.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

7. Схема формування оцінки

Оцінка за дисципліну = Σ балів змістовних модулів + бали за іспит

7.1. Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання

- 1.1. активність під час лекції;
- 1.2. активність під час лабораторних занять;
- 1.3. виконання домашньої самостійної роботи;
- 1.4. написання тематичної контрольної роботи;
- 1.5. написання модульної контрольної роботи.

- підсумкове оцінювання

іспит.

7.2. Організація оцінювання (за формами контролю згідно з графіком навчального процесу):

	Тематична контрольна робота		Змістовний модуль 1		Змістовний модуль 2		Змістовний модуль 3	
	Min. – 6 балів	Max. – 9 балів	Min. – 10 балів	Max. – 17 балів	Min. – 10 балів	Max. – 17 балів	Min. – 10 балів	Max. – 17 балів
Усна відповідь			1	2	1	2	1	2
Виконання домашньої самостійної роботи			1	3	1	3	1	3
Виконання лабораторних робіт			2	4	2	4	2	4
Тематична контрольна робота	6	9						
Модульна контрольна робота 1			6	8				
Модульна контрольна робота 2					6	8		
Модульна контрольна робота 3							6	8

До іспиту може бути допущений студент, який виконав усі обов'язкові види робіт, які передбачаються навчальним планом з дисципліни "Фізична хімія міжфазних явищ" (а саме: написання тематичної контрольної роботи, виконання лабораторних робіт, складання колоквиумів), і при цьому за результатами модульно-рейтингового контролю в семестрі отримав за змістові модулі сумарну оцінку в балах не менше 36 балів (критично розрахунковий мінімум при формі підсумкового контролю – іспит).

Для студентів, які набрали впродовж семестру сумарно меншу кількість балів, ніж критично-розрахунковий мінімум для допуску до іспиту допускається написання реферату за темами доповіді чи самостійної роботи, за які отримана незадовільна оцінка, або перескладання колоквиуму чи МКР, за які отримана незадовільна оцінка, з дозволу деканату (за наявності поважної причини, що не дозволила вчасно та якісно підготуватися до доповіді / колоквиуму / МКР).

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі МКР здійснюються у відповідності до „Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу” від 1 жовтня 2010 року.

7.3. Шкала відповідності оцінок

Шкала відповідності (за умови іспиту)

За 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
90 – 100	5	відмінно / excellent
85 – 89	4	добре / good
75 – 84		
65 – 74	3	задовільно / satisfactory
60 – 64		
0 – 59	2	незадовільно / fail

8. Структура навчальної дисципліни “ФІЗИЧНА ХІМІЯ МІЖФАЗНИХ ЯВИЩ”

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кількість годин		
		лекції	лабораторні роботи	самостійна робота
Змістовний модуль 1				
Характеристика поверхонь твердих тіл та методи її вивчення.				
1	Поверхня твердих тіл, адсорбентів і каталізаторів. Загальна характеристика методів визначення питомої поверхні твердих тіл.	2		
2	Адсорбційні методи визначення питомої поверхні адсорбентів та каталізаторів, їх різновидності, та характеристика, переваги та недоліки.	2		5
3	Вивчення структурно-адсорбційних властивостей непористих і мікропористих адсорбентів - підходи і методи. Сорбтометри та станції на їх основі.	1		5
4	Адсорбція з розчинів. Вибір адсорбату. Застосування адсорбції барвників для визначення питомої поверхні.	1		5
5	Газова хроматографія. Газо-адсорбційна і газо-рідинна хроматографія. Типи детекторів і хроматограм.	1		5
6	Детектор по теплопровідності. Принцип дії катарометра, його електрична схема та чутливі елементи детектора по теплопровідності.	2		5
7	Хроматографічні методи визначення питомої поверхні твердих тіл та їх переваги. Метод теплової десорбції аргону. Вимоги до газу-адсорбату та газу-носія в методі теплової десорбції.	2	2	5
	<i>Модульна контрольна робота 1</i>	1		
	Всього у ЗМ1	12	2	30
Змістовний модуль 2.				
Термодинамічне описання рівноважного стану систем з поверхневим шаром та поверхнею поділу між фазами.				
8	Міжфазний поверхневий шар та зміна термодинамічних функцій у приповерхневих шарах. Термодинамічний підхід Гіббса та Гугенгейма для поверхневого шару.	2		5
9	Умови рівноваги для гетерогенних систем. Загальні умови рівноваги для систем, що складаються з двох фаз із змінною межею поділу між ними.	2		5
10	Повна і питома вільна поверхнева енергія міжфазного шару. Фундаментальні рівняння Гіббса для міжфазного шару.	2		5
11	Адсорбційне рівняння Гіббса та його застосування. Адсорбція у двофазових двокомпонентних системах – рідина-газ, тверде тіло – рідина, тверде тіло –газ.	2		5

12	Капілярні явища. Основний закон капілярності та його застосування у практиці.	1		5
13	Рівняння Томаса-Кельвіна. Порометрія, як метод вивчення структурно-адсорбційних характеристик твердих тіл.	1	1	5
14	Кристалграфічна теорема Вульфа та наслідок з неї. Принцип Гіббса-Кюри-Вульфа. Принцип геометричної побудови. Принцип Браве. Теорія метастабільних систем Гіббса. Теорія Гіббса-Фольмера-Френкеля.	2		5
	<i>Тематична контрольна робота</i>	1		
	<i>Модульна контрольна робота 2</i>	1		
	Всього у ЗМ2	14	1	35
Змістовний модуль 3.				
Теорії адсорбції: наближення, основні положення, описання, особливості та можливості їх застосування.				
15	Адсорбція і абсорбція. Типи поверхневих явищ: їх особливості та критерії відмінності.	1		2
16	Локалізована, нелокалізована та псевдолокалізована адсорбція. Модель Росса і Олівера та модель утрудненого поступального руху Хілла.	1		2
17	Ізотерми та моделі адсорбції. Використання рівняння ідеального двовимірного газу. Ізотерма адсорбції Фольмера.	2		2
18	Рівняння стану адсорбату у адсорбційному шарі на поверхні твердого тіла. Ізотерма адсорбції Хілла-де-Бура. Моделі моношару. Квазілогарифмічна ізотерма.	2		2
19	Теорія Поляні та критерії її застосування. Адсорбційний потенціал та адсорбційний об'єм. Теорія полімолекулярної адсорбції: головні постулати, аналіз моделі. Типи ізотерм адсорбції. Термодинаміка адсорбції на межі поділу тверде тіло - газ. Ізостерична теплота адсорбції та її визначення.	2		2
20	Пористі адсорбенти, їх класифікація. Типи пор і гістерезисів при адсорбції-десорбції. Методи визначення розподілення пор за розмірами.	1	1	5
	<i>Модульна контрольна робота 3</i>	1		
	Всього у ЗМ3	10	1	15
	ВСЬОГО	36	4	80

Загальний обсяг 120 год., в тому числі:

Лекцій – **36** год.

Лабораторних занять - **4** год

Самостійна робота - **80** год.

Список рекомендованой литературы

Основна:

1. Адамсон А. Физическая химия поверхностей, М, Мир, 1981, 568 с.
2. Грег С., Синг К. “Адсорбция, удельная поверхность, пористость”, М.:Мир, 1981.
3. Курс физической химии / под ред. Я.И.Герасимова, т.1, М.ГХИ, 1973.
4. Олексенко Л.П. Фізична хімія міжфазних явищ.– К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2018.
5. Авгуль Н.Н., Киселев А.В., Пошкус Д.П. “Адсорбция газов и паров на однородных поверхностях”, М.: Химия,1975.
6. Г. Мак-Нейр, Э. Бонелли “Введение в газовую хроматографию”, Москва, 1970.
7. Проблемы теории и практики исследований в области катализа. Под ред. В.А.Ройтера., Изд-во “Наукова думка”, Киев, 1973.
8. Джейкок М., Парфит Дж. Химия поверхностей раздела фаз, М.,Мир, 1984.
9. Ю.А.Харламов, Н.А.Будагьянц “ Физика, химия и механика поверхности твердого тела”, Л., 2000.
10. Киселев А.В., Яшин Я.И. “ Газоадсорбционная хроматография”, изд-во “Наука”,М., 1967.
11. Джейкобс П, Томпкинс Ф. Поверхность твердых тел, М..ИЛ, 1971, с 125-166.
12. К.Оура, В.Г.Лифшиц, А.А.Саранин, А.В.Зотов, М. Катаяма “Введение в физику поверхности”, Москва, Наука, 2006.

Додаткова:

1. Бенсон, Юнг «Химия твёрдого тела» ИЛ, М., 1989.
  2. Межфазная граница твёрдое тело-газ М., 1980.
  3. Кейлеманс А., Хроматография газов, ИЛ, М., 1989.
  4. Кунин П.Л. “Поверхностные явления в металлах“, М.,1975 г.
  5. Коттрел А. Теория дислокаций. М., 1989.
  6. Моррисон С. Химическая физика поверхности твердого тела. М., 1980.
  7. Строение и свойства адсорбентов и катализаторов/ под ред. Б.Г.Линсена. М., 1973.
- В тому числі й інтернет ресурси*